

A NEMZETGAZDASÁGOK MŰKÖDÉSÉNEK EMBERITŐKE-ÁLLOMÁNY MINIMUMA

BALASSA BERNADETT¹ – SOMOGYI FERENC²

Összefoglalás

A későújkor sajátosságává vált, hogy integrációk, államszövetségek, államok bomlanak fel, esetenként tűnnek el a történelem színpadáról. Tanulmányunk arra keresi a választ, hogy melyek azok a kulturális-, illetve civilizáció-szerveződési feltételek, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a működőképes társadalom fenntartásához. Az alapvetően közgazdasági magyarázatunkban W. Golding gondolat kísérletét (A Legyek Ura) használjuk fel. Mindeközben elsődleges célunk rámutatni azokra a társadalmi anomáliákra és hiányosságokra, amelyek a 21. század meghatározó jellemvonásai.

Kulcsszavak

Civilizáció, gondolat kísérlet, emberi tőke, társadalmi anomália

Summary

It has become a prior characteristic of the latest modern ages that integrations, confederations and states are all falling apart, in some cases they disappear scenically from history. The key message of the publication, that the mentioned phenomena caused by the lack of human capital. As a qualitative framework, our study is based on the thought experiment of William Golding's novel, The Lord of the Flies. Meanwhile our main objective is drawing attention to the social anomalies and discrepancies of the 21st century.

Keywords

Civilization, thought experiment, human capital, social anomaly

---

¹ PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola; E-mail: balassa.bernadett@sze.hu

² Egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Nemzetközi és Elméleti Gazdaságtan Tanszék; E-mail: somogyif@sze.hu

*„Hasztalan mondjuk, hogy az ember egy
egész kontinens, hiába mondjuk,
hogy minden tudat egy egész világ,
mert minden tudat egy tucatnyi világ.”*

W. Golding: Free Fall³

Bevezetés

Számos törzs, nemzetség, nemzet, civilizáció tárgyi emlék nélkül, legfeljebb némi régészeti, kulturális nyomot hagyva tűnt el a történelem színpadáról. Dolgozatunkban annak eredünk nyomába, hogy melyek a csoport-, illetve nemzetszerveződés minimális feltételei, de úgy is fogalmazhatunk, hogy melyek azok az okok, amelyek egy csoport-, illetve nemzetszerveződést ellehetetlenítenek. A kérdést különösen időszerűnek látjuk. Számos kultúrkörben tapasztalható a csoportkohézió végzetes ernyedése, nemzetek, pontosabban társadalmi-politikai alakzatok (államok, integrációk) felbomlása. Elég csak Szovjetunióra, Jugoszláviára, Csehszlovákiára, a KGST-re, az Európai Unióra (Brexit) utalni, vagy az önállósodási törekvésekre (pl. spanyol-katalán-baszk, Anglia és a további brit tagállamok ellentéte, Erdély autonómia igénye, flamand-vallon ellentét stb.), s a közelmúlt afrikai, ázsiai politikai szerveződéseinek szétzilálódására gondolni (Líbia, Szíria, Irak, Afganisztán stb). Nem fogunk nyomába eredni a diffúzió világpolitikai és -gazdasági okainak, ezeket a tényezőket exogén elemeknek fogjuk tekinteni. Figyelmünket arra összpontosítjuk, hogy a csoportok és a politikai alakzatok, nemzetek emberitőke-állománya⁴ milyen minőségű, illetve fokú szerkezeti, szerveződési változások, emberi képességpotenciál-leépülések útját járva jut el a széteséshez, a káoszhoz, az önszerveződési képesség elvesztéséhez.

A témakör első közelítésben meglehetősen parttalanak tűnik, ennek ellenére törekszünk egy olyan kvalitatív modell keretei között értelmezni a civilizációk, nemzetek, törzsek, csoportok felépítését, működését, hogy lényegi választ kapjunk az egyes társadalomszerveződési szintek összeomlásának okaira. Az értelmezési keretünk alapját W. Golding (1954) A Legyek Ura című műve adja. Az első lépésben bemutatjuk, hogy intézmények és tárgyi kultúra hiányában, de ezek naiv emlékeivel, hogyan szervezi meg magát egy gyermekemberekből álló csoport, amely rövid idő alatt megszabadul a felnőttek társadalmának kulturális manírjaitól, hogy útnak indíthassa a totális morális és fizikai megsemmisüléshez vezető választásait és tetteit. A második lépésben a kis regény szociálpszichológiai szerkezetét adjuk meg; MacCrimmon–Messick (1976) döntési-cselekvési attitűd-térképét felhasználva kilépünk a regény értelmezési keretei közül és általánosítunk, egyben a csoport szintről a társadalmi (nemzeti) szintre helyezkedhetünk. A harmadik lépésben a társadalmak dinamikáját adó makro- és mikro társadalmi inter- és intrastrukturális feszültség természetét írjuk le, mindenekelőtt a nyugati kultúrkörben. S végül, a kapott eredmények fényében

---

³ Szentmihályi Szabó Péter (1968): William Golding. Acta Juvenum, 1968. 2. kötet. 133. o. A mottó Szentmihályi Szabó Péter tanulmányában is mottóként szerepel.

⁴ Az emberi tőke kifejezés a közgazdaságtan egyik divatos terminus technicus-a lett a II. világháború után. Kritikai megfogalmazásunk ellenére megtartjuk ezt a kifejezést, de valójában nem szakmai, hanem általános képességpotenciált értünk alatta.

mérlegelni fogjuk korunk három markáns társadalom-szerveződésének (a globalokrata libertinus világállam, autonóm államok, emberléptékű lokalitások) perspektíváját.

A tárgyi és intézményi kultúra és a közösségek dinamikája

Az elemzett regényben Golding egy olyan mesterséges életszituációt teremt szereplői számára, ahol a tradíciótól örökölt tárgyi kultúra alig van jelen. Egy lakatlan szigetre lezuhant repülőgépen fellelhető tárgyak nem is kerülnek középpontba, a gyermekek ruházata, egy szemüveg és egy zsebben maradt kés potenciális funkciói viszont odafigyelésre érdemesek. A szemüveg, tulajdonosa (Röfi) számára a normális hétköznapi élet nélkülözhetetlen eszköze, az új szituációban praktikus, szabadulás reményét tápláló és adó tüzgyújtó funkcióval is felruházódik, tehát társadalmi szerepet kap. Röfi az első pillanattól a sziget gyermektársadalmában a gondolkodó „értelmiség” feladatkörébe kerül; pontosan fel tudja mérni a kialakult helyzet drámaiságát, tehát felállítja a diagnózist, s – akár egy felnőtt – a nélkülözhetetlen elvégzendő feladatokat is meg tudja fogalmazni. A szemüveg funkciója (az eredeti és az új) és a szemüveg hordozója tehát tökéletesen egymásra talált. Ugyanez mondható el Jackről, aki a múltból a kórusvezetők aranyjelvényes sapkájának és egy késnek a tulajdonosa. Ezek a tárgyak őt potenciális vezetővé tették, illetve tartották meg társai körében. A regény nyitófejezetében ezek a tárgyak még nem követelnek elkülönült munkamegosztási szerepet, békésen tulajdonosukhoz simulnak, csak a könyv sokadik olvasása után ismerhetők fel tulajdonosaik általi használatból jelentőségük. Az örökölt tárgyi kultúra tehát nem hordoz szükségszerűen szembenállást, de annak lehetőségét igen. Ez viszont merőben a gyermekemberek döntéseitől függ.

Az individuum felől közelítve a vágyak, a szenvedélyek, az akaratok, s ezek szublimációja nem független a társadalmi normáktól, a társadalmi konvencióktól. A nyugati kultúrkörben a reneszánsz, a felvilágosodás készíti elő a libertarianizmus útját. A libertarianizmus – befutva a 200 éves szellemi áramlatok ciklushosszát – olyan társadalomontológiai attribútumok (A. Smith után: erkölcsbe ágyazott önzés, I. Kant nyomán: transzcendenciába ágyazott ész) felszámolásába kezdett, amelyek emberemlékezet óta féken tartották az „elfutásra” hajlamos vágyak (birtoklási, hatalmi és hiúsági) túlsúlyát. A sziget népe, pontosabban a legjelesebbjei (itt Röfit nevezzük meg) szerény emlékeiből építkezve kísérelte meg rekonstruálni a felnőtt társadalom közösségi normáit. De más tudni valamit, és más megvalósítani. E két szerep a regény induló cselekményeiben ketté vált, jól tükrözve a felnőttek hátrahagyott világát. Egyik oldalon a lényeglátás, a stratégiai távlatok sorakoznak fel, mintegy munkamegosztásban megnyilvánuló szerepként (Röfi), másik oldalon a hétköznapiak praktikája, akár a lényegét is felülírva, és a taktika áll. Képviselője, a főszereplő, Ralph. A két oldal elválaszthatatlan, s az élet drámaiságát az adja, hogy a két oldal szétválik, esetenként szembe kerül egymással. Csak a könyv többszöri olvasata segít bennünket annak felismerésében, hogy az első, visszataszító konfliktusok Röfi és Ralph között jelentkeztek. A két, elsőként színre lépő főszereplő viszonyában az első pillanattól jelen van az aszimmetria. Röfiből az okosság, a nyitottság, a másik emberben partnert látó beállítottság sugárzódik. Ralph „hozott” alapállása – s ezt a kövér, szemüveges fiú pusztá fizikai látványa is táplálja – a másik ember fölé kerekedés, akár képmutatás árán is. Talán egy idézet is elegendő az állítás

alátámasztására: „A szőke fiú fagyos közömbösséget tettetve újra elindult a víz felé. Fölényesnek igyekezett látszani, de azért nem elutasítóan érdektelennek” (Golding 1954:6).

Valójában a két fiú között húzóó repedés két erkölcsi világ elkülönülése. A történelem véletlenjei, szociálpszichológiai konstellációk elmozdulásai szülhetnek tartós, konszolidált, elviselhető, élhető viszonyokat a két beállítottság között, de ugyanezen erők között végzetesen mély szakadék is keletkezhet; egyik oldalon a megalázottak és megszorítottak, az elnyomottak állnak, a másikon a pöffeszkedők, a hataloméhesek, az elnyomók. Az elsőt a krisztusi, a másodikat a káini erkölcs vezeti – már amennyire a második esetben erkölcsről beszélhetünk. Pap Gábor (2012) irodalomtörténésztől származik a megkülönböztetés. Az általunk krisztusinak nevezett erkölcs helyett Pap Gábor professzor úr szkíta erkölcsről beszél, interpretációnkban a kettő megfeleltethető egymásnak. A krisztusi morál a másik, a Te/Ti felemelését, vagy másként az alázatot képes autentikusan képviselni, míg a káini „morál” nagy gondot fordít a potenciálisan jobb, szebb, igazabb, erkölcsösebb társ időbeni likvidálására. A regény első oldalain egy krisztusi erkölcsű gyermekember (Röfi) – minden szellemi fölénye ellenére – kénytelen elviselni a hatalomra törő káini ember (Ralph) ízléstelen „nyomulását”.

A hétköznapi kommunikációjában, munkamegosztásában magának az első helyet kiharcoló káini figura nem riad vissza semmilyen megalázó gesztustól, gúnytól, lekicsinyléstől, hogy biztosítsa önmaga számára az elsőséget. Erre használja fel azt a véletlen adta kagylót is, amely alkalmasnak bizonyult arra, hogy a szigeten szétszóródott gyermekfalkát megszólítsa. Természetesen Röfi látja meg a kagylóban a közösségtoborzó erőt, azt a kvázi spirituális kisugárzást, amely kezdetekben a közösség kohéziójának szimbólumává vált. A megfűjt kagyló öblös hangja azt üzeni a gyermekcseregnek, hogy: hé, gyertek ide, emberek vagyunk, s ebben a helyzetben – összekarmolva és összegabalyodva a trópusi indák burjánzásában – össze kell tartanunk. Itt természetesen nem pusztán civilizált körülmények közötti közösség-szerveződésről van szó, inkább egy olyan gondolatkísérletről – Golding gyakran élt ezzel az eszközzel (pl. Golding 1955, 1980) –, hogy a társadalmiság ontológiai attribútum ugyan, de törekeny, perverz formákat felvehet, sőt – ad absurdum – felszámolhatja önmagát. Erről szól az elemzett mű.

Nulláról induló csoportszerveződések valójában nem léteznek. A szigetre vetődött gyermekfalkának sem kell kitalálni, hogy mit is kell tenni. A kérdés csupán az, hogy milyen szinten tudják a maguk mögött hagyott társadalom céljait, normáit, munkamegosztását, koordinációs mechanizmust, döntési-cselekvési attitűdjeit a körülményekhez igazítani.

A csoportok és a közösségi szinterek szociálpszichológiai szerkezetéről

MacCrimmon – Messick (1976) döntési- cselekvési attitűd-térképe „klinikai teszteken” alapul, így felhasználható egy remek író (itt: W. Golding) gondosan megkomponált gyermektársadalmának letérképezéséhez. A döntési-cselekvési attitűd-térkép elemeihez úgy közelítünk, hogy egy konszolidált közösségben bármelyik attitűd dominánssá válhat. Első lépésben ezek az attitűdök ugyan individuumokhoz köthetők, de Golding gyermekközössége valójában gyermek-társadalomnak álcázott felnőtt-társadalom. A főszereplők által képviselt attitűdök tehát egy társadalmi döntési-cselekvési attitűd-tipológiát jelentenek. Így az egyes szereplők esetenként vagy jellemzően egoisták, kooperálók, altruisták, lemondók,

önmegtagadók, rivalizálók, agresszívek és destruktívek. Ezek a magatartásformák az én-re és a mi-re is eligazítóak. Egészséges egyén, közösség, társadalom olyan organikus egységet tud teremteni, s az elfutásokat olyan keretek között tudja tartani, hogy nem kerül veszélybe az egyén lelki épsége, a közösség kohéziója, a társadalom tradíciója. Az ilyen keretek közötti „elfutások” a fennálló jogi és erkölcsi keretek között súlyos súrlódások forrása lehet, de – első lépésben ezt feltételezzük – az egyén, a csoport, a társadalom reprodukciós erejét nem veszélyezteti; az egyén önfegyelme, a csoport, a társadalom normái, törvényei képesek visszaterelni a viselkedésben ön- és közveszélyes szereplőket, kisebb csoportokat, társadalmi rétegeket az életet igenlő tradicionális reprodukciós keretek közé. A későújkor globalokrata libertinus társadalom-szerveződése olyan attitűdöket és attitűd-konstellációkat is legitimálni törekszik, amelyek – s itt nem rejtegethetők az érték-prekonceptiók – elfogadhatatlanok, hosszú távon, széles körben való érvényesülésük egy leépülési pályán mozogva, végső soron a psziché, a közösség, a társadalom felbomlásához, megsemmisüléshez vezethet.

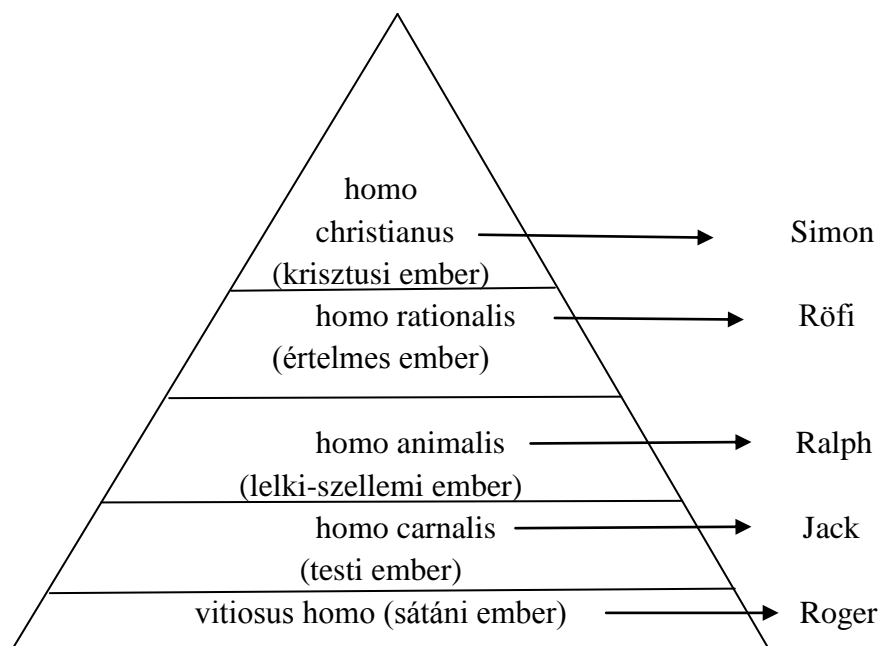
A leglényegesebb metafizikai elvárásoknak is eleget tesz, ha a kooperáló, az altruista, a lemondó és az önmegtagadó attitűdöket élesen szembeállítjuk az egoista, a rivalizáló, az agresszív és a destruktív attitűdökkel. Egyetemes pro és kontra harcról (egységről) van szó, ahol a megfontolások szemben állnak ugyan, de az élet, a reflektáló szellem szempontjából valójában komplementerek. Ebben a szembenállásban viszont meghúzódnak olyan tudat- és kollektív tudatalatti erők, amelyek – a történelmi tapasztalatok szerint – időközönként képesek szétszaggatni a féken tartó szublimáció hálóját, a kultúra fegyelmező szövődését. Ezt a folyamatot írja le irodalmi eszközökkel Golding, amikor a szigetre vetődő gyermekcsapat konszolidált önszerveződő kísérletét lépésről-lépésre egy olyan önpusztító anarchiába torkollatja, ahol az elszabadult ösztönök a gyilkosságig, sőt a létfeltételek totális megsemmisítéséig vezetnek.

A felelőtlenség, a felkészületlenség az első pillanatoktól elkezdte szedni áldozatait. Az eseményeket követni és értékelni képes kis értelmiségi (Röfi) joggal kéri számon az első pillanattól a hatalomért rivalizáló „nagyfiúktól” (Ralph, Jack), hogy hol van az a kis „anyajegyese” gyermek, akit – valószínű – a butaság okozta erdőtüz nyelt el. Ezt az áldozatot első olvasatban talán észre sem vesszük. De Simon (a krisztusi ember) halála bármennyire ágyazott is a tömeg profán, rituális orgiájának spontán eseményébe, valójában gyilkosság, ugyanígy Röfi halála is, mint ahogy az emberölés vágya úzi Jacket és vadászait akkor is, amikor Ralph-fal akarnak végezni. S a zárókép: a sziget a lángokban áll.

Helyezzük el a döntési-cselekvési attitűd-térképen a főszereplők alapállását, s kövessük nyomon a változásokat. Másként: válaszoljunk arra a kérdésre, hogyan jutott el a konszolidált gyermektársadalom az önfelszámolásig. (Ne feledkezzünk meg egy pillanatra sem, hogy itt nem egy irodalmi fikcióról van szó csupán, valójában nagyon tudatosan üzen Golding a nyugati embernek!)

A főszereplők lelki és intellektuális jellemzőik szerint könnyen besorolhatók a keresztény antropológiai, pontosabban személyiség-elméleti osztályozási rendbe (ld. 1. ábra).

1. ábra: A Legyek Ura főszereplőinek osztályozása a keresztény személyiségelmélet szerint

Forrás: Saját szerkesztés Karimies (2016) alapján

Golding (1965: 97-98) így nyilatkozik Simonról: „a mesében megalkottam egy Krisztus-figurát. Ez a kisfiú, Simon magányos, dadogós, emberszerető, vizionáló, aki felfogta a józanész attitűdjét, de nem indítékokkal, hanem intuícióval.” A „krisztusi figura” természete, hogy átváltoztatja a dzsungel egy kiszemelt zugát templommá, ahol imádkozik ahhoz a nagyhatalmú Úristenhez, amelyhez a viszonyt részben a felnőttektől örökölt mítosz, másrészt a bensőjéből fakadó spirituális szomj alakítja. Ezen a bázison építkező hit ad erőt a kis törékeny gyermekembernek, hogy szembenézzen azokkal a félelmekkel, amelyeket a gyermeklélek, s egyáltalán a mindig aszimmetrikus tömegember feléleszt önmagában, különösen akkor, amikor olyan erővel szembesül, amelyek legyőzéséhez mákszemnyi esélye nincs. A „kígyó-izék”, az „éjszakai szörnyek” legyőzésére kreált „rossz isteni” szimbólum (a legyek által ellepett, a „szörnynek” áldozatul állított, karóra húzott disznófej) – akár egy iskolaigazgató – „szólította meg” egy víziójában Simont. „Óvlak fiam! Kezdek ingerült lenni. Hát nem érted? Itt nincs szükség rád. Értjük egymást? Szórakozni akarunk ezen a szigeten. Tehát ne folytasd, szegény, félrevezetett gyermekem, különben...” „Különben – folytatta a Legyek Ura –, különben végzünk veled. Érted? Jack és Roger és Maurice és Robert és Bill és Röfi és Ralph. Végzünk veled. Érted?” (Golding 1954:162). Simon révületéből/álmából ocsúdva igazi homo christianusi választ adott: „Mi egyebet lehet itt tenni?” Simon a természetfeletti világra való nyitottsága ellenpontosított istenhittel, egyben felvértezett olyan szabadságvágygal, benne olyan megismerési és cselekvési igénnyel, hogy képes túllépni a tömeg mindig korlátozott racionalizmusán, még inkább hamis istenein. A krisztusi ember személyiségkódját és sorsát isten tartja kézben. A kiválasztott csak azt tudja, hogy mi a szent, a jó, az igaz, a szép és a hasznos embertársainak és a természetnek, ennek megfelelően

cselekszik. A távlattal és a horizonttal szemben viszont a hétköznapi következmények elhalványulnak. Ez a diszkrepancia az emberi történelem és élet drámája, s legtöbbször egyben tragédiája.⁵

Golding gyermekcivilizációja, benne a gyermektársadalom szociálpszichológiai szerkezete valójában nem a két korlátolt hataloméhes főszereplő (Ralph, Jack) szemben állásában vált ketté, s indult meg a „rossz” oldal (Jack) győzelmének irányba, hanem Simon világa és a többiek között támadt olyan szakadék, amely áthidalhatatlannak bizonyult. További pontosítást is tehetünk: a hídverés mindenekelőtt a homo christianus (Simon) és a homo rationalis (Röfi) között kellett volna, hogy létrejöjjön, de erre a modern ember, s a modern társadalmat szimbolizáló szereplők (papok - Simon és az értelmiség - Röfi) már képtelenek.

A homo rationalis (Röfi) goldingi figurája a szigetre érkezés első pillanatától pontos helyzetértékelést, helyes célokat és tennivalókat fogalmazott meg. A felnőttek mintáját követte, akiknek életigenlő racionalizmusa, praktikája a konvencionális hétköznapiakban működőképes ugyan, de nem így rendkívüli helyzetekben. A kövér, szemüveges kisfiú képes a felnőttek normái között gondolkodni, ötleteket adni, de nem képes gyakorlati megvalósításra, s ez a tehetetlenség nem pusztán a hat-tíz éves gyermekek szemében unszimpatikus, de a háttérben feltáruló felnőttek világában is egyre periferizáltabb. Így nem meglepő, hogy a kis homo rationalis nem tudja feloldani a gyermekfalka lelkivilágából előtörő félelmeket. Simon transzcendentális erejéből fakadó, tettekre ösztönző hitével kellett volna szövetségre lépni, hogy a gyerektársadalom szorongásai Ralph csapatában ne váljanak destruáló tényezővé. A Röfi képviselte józan ész nem talált utat, nem is próbálkozott, hogy a kis dadogós krisztus-emberben ismerje fel a félelmek legyőzésének lehetőségét. A korlátolt praktika, a mindennapok harcai Röfi figyelmét, szellemi energiáját a homo animalis (Ralph) támogatásában és egyben oltalmában ismerte fel. Ez a hídverési kísérlet annál ígéretesebbnek látszott minél inkább elmérgesedett a homo animalis (Ralph) és a homo carnalis (Jack) közötti hatalomért folyó harc. A „tűz” vagy „hús”, oltalom a „kagyló” kisugárzásában vagy védelem a legyekkel lepett, bűzlő, karóra tűzött disznófej „szelleme” által. Itt tehát valójában nem a szellem és az anyag dominanciája vívja harcát, pusztán ezek gyakorlati szimbólumai. A demokráciát, a konszolidált, lojalitáson alapuló társadalmat Röfi és Ralph kagylója, a diktatúrát, a hierarchián alapuló rend-társadalmat a karóra tűzött disznófej szimbolizálja. Két profán világ: egy konszolidáltabb és egy agresszívebb, egy inkább kooperáló–altruista–lemondó–önmegtagadó és egy egoista–rivalizáló–agresszív–destruktív dominanciájú ütközik, s az utóbbi válik győztesé. Ralph sorsát inkább a külső kényszerek formálják, s terelik az „emelkedés” irányába, Röfi józan ész kínálta világa felé.

Jack Murrado a homo carnalis (testi ember) szerepébe csúszott; a homo rationalis és a homo animalis határáról indulva jutott el – a hatalomért folyó harc során – abba a vegetatív világba, ahol az ösztönemberek a testi funkciókat helyezik előtérbe. Húsról van szükségünk – vallja, majd lépésről-lépésre elrejteti a felnőttek világából hozott arcát, hogy a festék takarásában és önfelmentő oltalmában disznót, majd embert tudjon ölni.

---

⁵ Hegel (1940) az „ész cselének” nevezte; a jó harcra indul, az eszme győzedelmeskedik, de a harcos elbukik.

A keresztény személyiség-elmélet szerint az ön- és fajfenntartást előtérbe állító ösztönember vágyai még szublimálhatók. Jack szerepét Golding úgy alakította, hogy ez a szublimáció elmaradt. Ebből is látszik, hogy az egyes szereplők inkább társadalmi rétegek reprezentánsai, s nem igazi individuumok. A szublimálatlan homo animalis gyermekek azok a parancsnak félelemből (mert gyáva), ösztönből (mert erre kódolt) engedelmeskedő figurák, akik az alászállás újabb fokát képviselik, az 1. ábrán fel sem tüntetjük őket. A hétköznapiokban arctalan tömegemberek, kritikus helyzetben jellemtelen emberekké válnak: Maurice, Robert, Bill, kórustagok, árulók stb.

Végül az emberi létezés infernális szintjére jutunk. A vitiosus homo (sátáni ember) szerepét Roger, a hóhér kapja. A sülyedő homo carnalis (testi ember) elveszti kontrollját, a civilizáció fegyelmező erejét. Radnóti Miklós (1940) koridézeté jut eszünkbe: „amikor az ember úgy elaljasult, hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra”.

A regény cselekménye szerint a homo christianusnak (Simonnak) volt lelki, intellektuális és fizikai ereje, hogy leleplezze a gyermekfalka önmagának teremtett szörnyének titkát, arra viszont már nem volt módja, hogy ezt közkinccsé is tegye. Golding úgy állítja be az igazság hírhozójának (Simon), Jack népének és a magára maradt Ralph és Röfi találkozásának eseményeit, hogy Simon nem tudja közölni: ne féljete, nincs ezen a szigeten semmiféle szörny, amit annak vélték, csupán egy ejtőernyőbe gabalyodott hulla. A szublimációból megszabadult ösztönemberek füle akár be is fogadhatja a hírt, tudatuk viszont érzéketlenné vált a tények impulzusaira, a belső sátáni erők diktálnak az érzékszerveknek és a tudatnak. Az ég morajlása, az éjszaka homálya, a maszkok oltalma egy rituális táncban előhozta a morálhiányos, a gyilkosságtól sem visszariadó sátáni embert. Simont, a kis Krisztus-embert megölték.

S innen már nem volt visszaút, a húszabálásban, a vadászatban hedonizáló, szublimálatlan homo carnalis horda tör, zúz, lop, verekedik, és újból embert öl, ezúttal az élete utolsó pillanatáig a homo rationalis szerepét játszó Röfi lesz az áldozat, s végül a magára maradt Ralph (a homo animalis) is útjában áll a sátáni embereknek. Golding a görög drámák eszközével – deus ex machina – menti meg Ralphot az ember alatti szintre önmagát leépítő gyermekhorda gyilkos szándékától.

Platón (i.e. 5. sz.: 263) szerint az igazságos állam legfőbb kritériuma, hogy a munkamegosztásban a megfelelő ember a megfelelő helyre kerüljön; „az államban szokásos foglalkozási ágak közül minden egyes polgárnak csak egyet szabad folytatni. Azt, amelyre természete születésénél fogva a legalkalmasabb.” A „születéssel hozott” genetikai kód és a „születéssel legtöbbször adott” szocializáció pecsétje a tradicionális társadalmakban nagyon szigorú társadalmi rendet szült a világ számos pontján, sok ezer éven át. A papok, a katonák, a polgárok (iparos, kereskedő, földműves), a szolgák organikus rendje a harmónia, a stabilitás feltétele volt. Legtöbb esetben a minőségi ember előtt nem volt elzárva egyik rend sem. Úgy is fogalmazhatunk az egyik legjelesebb magyar közgazdásszal (Jánossy 1975), hogy a társadalmak inter- és intrastrukturális feszültségének innovációs és inerciális erői évszázados történelmi trenden tartják a társadalmakat.

3. Néhány következtetés a közgazdaságtan frazeológiájában

Golding gondosan kimunkált gyermektársadalmában nem nehéz felfedezni a tradicionális társadalomra emlékeztető négyes szerkezeti rendet; papok (Simon), harcosok (itt Ralph, Jack), polgárok (Röfi, vadászok, tűzrakók stb.) és szolgák (itt – kissé erőltetetten – az apróságokat emeljük ki). Jánossy Ferenc után kérdezhetjük: az ilyen módon felépülő társadalom inter- és intrastrukturális feszültségében generálódó innovációs és inerciális erők milyen elemei indították el és táplálták a pokolba vezető történelmi trend útját?

Mivel Golding üzenete nyilván a II. világháború utáni modern nyugati emberhez szólt, így a továbbiakban nem arra törekszünk, hogy Golding tényleges vagy annak vélt üzenetét rekonstruáljuk, hanem azt célozzuk meg, hogy a XXI. század emberének társadalomszerkezeti zavaraira, szociálpszichológiai anomáliáira felhívjuk a figyelmet – természetesen minden esetben feltételezhetjük Golding közvetlen vagy közvetett termékenyítő hatását.

1. Ha a papok, az értelmiségiek, a társadalom vezetői, a katonák, a polgárok és a szolgák közötti szigorú rákövetkezési sorrend megbomlik, ha bármelyik láncszem elerőtlenedik, ha a láncszemek közötti kommunikációban, az anyagi és szellemi áramlások rendjében zavarok keletkeznek, akkor az interstrukturális feszültségben – sérüléseinek gyakorisága, intenzitásának erőssége függvényében – az inerciális erők kerekednek felül. Az alászállás szükségszerű.

- a. A sziget papja, pontosabban krisztusi embere spirituális erejénél fogva a tettek mezején is jeleskedett. Ezekben a tettekben sem a vezetők, sem az értelmiségiek nem látták az ad absurdum orientáló erőt. Egy magányos, ugyanakkor emberszerető különc akár csatlakozhat is hétköznapi dolgainkhoz – valahogy így gondolkodott Ralph, Röfi, s kezdetben Jack.

Korunk keresztény papja már hivatásának szerepeiben is egyre erőtlenebb.

- b. Simon figurája valójában kommunikációjában korlátolt (dadogós, ráadásul még dadogásának sem tud minimális figyelmet sem kiharcolni).

Korunk keresztény papjának hangja már a „szomszédos” társadalmi szereplőkhöz (értelmiség) sem jut el. Francia baloldali „értelmiségiek” egy csoportja már azt is felvetette, hogy szabad-e értelmiségi pályára beengedni a magukat kereszténynek valló értelmiségieket?! Pontosabb megfogalmazásban: Normálisnak tekinthető-e a XXI. században egy keresztény, tehát egy istenhívő ember?!

A papság kommunikáció-képtelensége valójában el is döntötte a nyugati ember jövőjét. A végső emberi értékek, illetve célok közvetíthetlensége szüli az értékrelativizmust, az értékkiürülést, a mindent szabad attitűdöt.⁶ Ellenpontozzuk ezt a nyomuló nihilt Jim Caviezel gondolataival: „Én döntök! Szabad vagyok rá! Minden amerikai generációnak tudnia kellene, hogy a szabadság nem abból áll, hogy azt csinálhatod, amit akarsz, hanem jogodban áll azt tenni, amit kellene”⁷.

⁶ A társadalmi célok és eszközök spektrumának részletes elemzését lásd Somogyi (2015:31).

⁷ Caviezel, J. interjú: <https://www.youtube.com/watch?v=GU8ekSLiRwo> Letöltés: 2017. május 16.

2. Rőfi, a sziget értelmiségije akaratlanul elzárta a spiritualitás irányába (Simon felé) vezető utakat. A homo rationalis szerep viszont működésképtelenné teszi a társadalmi célok és eszközök spektrumának természetes működési rendjét. Ezzel egy társadalomontológiai attribútum sérül. Rőfi-értelmiségi a relatíve „jó hatalommal” való együttműködése elvárás ugyan, teljesül is, de elégtelennek bizonyult. Golding, ahogy a kis Krisztus-embert dadogóssága, úgy a kis értelmiségit fizikai tehetetlensége (kövér, szemüveges, asztmás) révén ítéli hiteltelenségre. S valóban: a XXI. század értelmiségije a munkamegosztás torzulásai (tartalmi kiüresedésig vitt specializáció) okán permanens frusztráltságban, szerepzavarban szenved, s állandóan és tudatosan benne hiányosságaiából fakadó kisebbségi komplexusai.
- A való világban mindenekelőtt a média ellehetetlenítette a falu papját, tanítóját és jegyzőjét. (Az emberléptékűséget veszített nagytechnikákat, így a médiát is minden kiemelkedő civilizációkritikus megsemmisítő bírálattal illet – pusztába kiáltott jelenségről van szó csupán.)
- Rőfi minden energiáját felemésztette, hogy a hataloméhes Ralph figyelemre érdemesítse, illetve oltalmába vegye.
- A XXI. század értelmiségének és politikusainak a viszonya nem intézményesített, rendezetlen. Szinte állandóan az egzisztenciális ellehetetlenülés veszélye, ami súlyos kontraszelekció melegágya.
3. A demokrácia keretei között folyó harcot, s annak eredményét Golding a regényben ad absurdum elfogadta és igenelte, noha a sziget adta redukált körülmények is szolgálhattak torzulásra okot adó tényezőket. Ralph fizikai megjelenése, a kagyló mágikus ereje, Rőfi pótolhatatlan súgásai (minden lényeges kérdésben), Ralph hálátlan, sőt ízléstelen viszonya támogatójához, Rőfihez ugyancsak megkérdőjelezi alkalmasságát a vezér szerepre. Vajon e súlyos tényezőkkel nem terhelt Jack vezérletével együtt maradt volna-e a sziget népe, s Jack sem került volna az embertelenedés csúszdájára? Ez a kérdés felveti a nyugati társadalomban abszolutizált demokrácia ad absurdumként elfogadott társadalom-szerveződésének megkérdőjelezését. Ezernyi tapasztalat igazolja, hogy a minden elemében manipulatív demokratikus választások után kialakuló szociálpszichológiai konstellációk a legsötétebb diktatúrák szellemében működhetnek, s ezzel már a következő választást is értelmetlenné teszik. A későújkori magyar demokráciában naponta tapasztalható, hogy a bürokratikus nagyszervezetekben – ahol már tökéletesen eltüntethető az egyének valóságos tehetsége és teljesítménye – a döntéseket legitimáló bizottságok, igazgatóságok, osztályok, szenátusi ülések, kari tanácsok, tanszékek stb. „100%-os egyetértésben” hozzák meg döntéseiket. E mögött a képtelenség mögött a legvulgárisabb, legelidegenedettebb, legszemtelenebb érdekek (birtoklási, hatalmi és hiúsági vágyak), s végső soron értékek húzódnak meg.
- Amikor a sziget gyermektársadalmának vezetői (Ralph, Jack) és értelmisége (Rőfi) képtelen a spiritualitás (Simon) szempontjainak befogadására, akkor valójában Golding talán legfontosabb üzenetével kell szembesülnünk: ha elszigetelitek

magatokat embervoltotok differentia specificájától, akkor egyben felszámoljátok materiális alapjaitokat is. Ahogy a regény végén a sziget lángokban áll, ugyanígy omlik össze a föld-bioszféra, egy „meghibásodott” szereplője (az ember) révén.

4. Az uralkodó közgazdaságtan frazeológiájában tesszük fel a kérdést: az emberítőke-állományok inter- és intrastrukturális feszültségeiben harcot vívó életigenlő kreativitás és a destrukcióba hajló tehetetlenség vajon milyen pályára kerülne a globalokrata libertinus világállamiság, az autonóm nemzeti államiság és az emberléptékű lokalitások dominanciája mellett? Golding formálisan izolált lokalitást teremtett, de – egyetértünk számos jeles interpretálóval (pl. Szentmihályi Szabó 1968) – valójában egyetemes kérdéseket implikál műve, s ez is volt a célja a szerzőnek. A világállam-dominancia élheteretlenségét, ontológiai képtelenségét olvastuk ki Golding remekművéből. Az alig több mint kétszáz Glóbusz-állam alig több mint kétszáz éve két ontológiai képtelenséggel (véges térben végtelen gazdasági és népességnövekedést szorgalmaznak) él együtt, igaz, egyre létrontottabb pszichés, társadalmi és természeti feltételek között. Megoldásként a világállamiságot szorgalmazók szellemi eltévelyedései pontosan arra a meredek lejtőre terelnék az emberi civilizációt, mint ahogy Golding terelte a homo christianust megtagadó népét.

Az evidenciális filozófiai antropológiai, társadalomontológiai, etikai alapelveket szem előtt tartó lokális közösségeknek lehet csak esélye, hogy oltalommal őrizzék a lélek harmóniáját, a társadalmak koherenciáját és a természet reprodukciós köreit, s ráadásul a lejtőre került lokalitásokat a lokalitások hálói visszaterelhetnék az élheterő világba.

Irodalom

Golding, W. (1954): *A Legyek Ura*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Golding, W. (1965): *The Hot Gates and other occasional pieces*. Faber and Faber 24, Russel Square, London, 1965.

Golding, W. (1980): *Beavatás*. Árkádia, Budapest, 1983.

Golding, W. (1955): *Az utódok*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Hegel, G. W. F. (1840): *Előadások a világtörténet filozófiájáról*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

Jánossy Ferenc (1975): *A gazdasági fejlődés trendvonaláról*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 175. 2. bővített kiadás.

MacCrimmon, K. R. – Messick, D. M. (1976): A Framework for Social Motives. *Behavioral Science*, 1976. No. 1.

Platón Összes Művei (i.e. 5. sz.): II. kötet, *Állam*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984.

Radnóti Miklós (1940): Töredék. *Radnóti Miklós Művei*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

Somogyi Ferenc (2015): *Tigrislovaglás, avagy a globalitás áfuma ellen való orvosság*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2015.

Szentmihályi Szabó Péter (1968): William Golding. *Acta Juvenum*, 1968. 2. kötet.

Caviezel, J. interjú: <https://www.youtube.com/watch?v=GU8ekSLiRwo> (Letöltés: 2017. május 16.)

Karimies (2016): Martin Luther's Concept of the Human Being. Forrás: <http://religion.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199340378.001.0001/acrefore-9780199340378-e-352> (Letöltés: 2017. május 30.)

Pap Gábor (2012): A szkíta erkölcsről. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=ts6l9wYH26A> (Letöltés: 2017. május 16.)